Fuq l-Etimoloġija tal-Kelma "Qarweż"

Ta' A. Cremona

(*Inqrat fil-Laqgħa Akkademika tat-22 ta' Diċembru, 1946*)

FL-ISTUDJU tal-filoloġija Maltija, aħna niltaqgħu ma' xi kliem li, għalkemm mid-dehra jurik li huwa mnissel minn għerq semitiku, meta tiġi biex tiflih bil-lenti ta' tagħrif filoloġiku, issib li dan il-kliem tnissel (jew ngħidu aħjar, iktarx li tnissel) minn ilsien ta' fergħa li ma għandha x'taqsam xejn ma' għerq semitiku, u li sakemm dan il-kliem wasal għandna kellu jgħaddi minn triqat ta' l-istorja tan-nazzjon, tal-progress taċ-ċiviltà, bżonnijiet ekonomiċi tal-pajjiż, kif ukoll tal-morfoloġija u fonetika tal-lsien Malti.

Naħseb li n-nuqqas ta' studju bħal dan kien li xeħet fuq trieq ħażina lil Preca u lil Caruana fl-istudju tagħhom ta' nisel il-kliem Malti. Il-lum, b'riħet l-istudju iktar xjentifiku ta' xi studjużi barranin u Maltin, mibdi l-ewwelnett minn Gesenius sa mill-1810, imbagħad wara minn oħrajn, fosthom Stumme u Bonelli, u minn Maltin, fosthom Tagliaferro, u dan l-aħħar mill-mejjet Ġuże' Micallef, Saydon u Aquilina, l-istudju filoloġiku tal-kliem Malti huwa iżjed ta' min jorbot fuqu. Fost il-barranin dan l-aħħar kien hemm min tana xi xogħlijiet ta' studji bħal dawn b'vokabolarji etimoloġiċi Maltin, li huma ta' Dessoulavy u Barbera.

Fost il-kliem tax-xorta li semmejt hawn fuq, għandna l-kelma *qarweż* li mix-xeħta tidher li hija ta' forma Maltija-Semitika. Fl-eżami ta' din il-kelma ma nsibx li hemm atâr biżżejjed li fuqhom wieħed jista' jgħid bis-sħiħ li dil-kelma hija mnissla mill-Għarbi jew minn xi lsien ieħor semitiku. Wieħed ħabib tiegħi, il-lum mejjet, kien tarrafli li ġejja mit-Taljan (jidhirli, mid-djalett ta' Pistoja) mingħajr ma qagħad jifli jekk it-Taljan ħadhiex qabel xejn minn ilsien ieħor. Dan ġagħalni b'leħħa iżjed qawwija nifli din il-kelma sewwa.

Din il-kelma nsibuha l-ewwelnett iktarx fid-djaletti ta' Sqallija milli f'ta' l-Italja. Insibuha wkoll fin-Naplitan : *Farsi*

il caruso=tqarweż. Pianigiani (Vocabolario Etimologico Italiano) igħid li l-kelma *caruso* ġejja mill-Grieg *Kara*, u hija sew sew tal-lsien provenzal, spanjol, katalan 'u sardiniż 'u tfisser *ras imqarwża*.

Xi wħud nisslu l-kelma sqallija *carusu*, li tfisser ukoll *tifel*, mill-frasi latina *caret usum*, l-għaliex it-tifel ikun għadu nieqes mir-raġuni. (Ara Traina). Traina madankollu, skond ixxhieda ta' Pasqualino, jifhem li hija mnissla mill-Grieg. Hekk ukoll *carusari* li tfisser *qarweż* (Ara wkoll Mortillaro) mill-Grieg *keiro* : *jiena nqarweż*, *inġiżż*. Dak il-kliem li ma hux imnissel minn għerq semitiku bil-*Kaf* pregutturali (jiġifieri bil-*qof* Għarbija f'*qerq*), bħal *qarmeċ*, *qastan*, huwa wkoll ta' nisel Grieg. Naħseb li kliem bħal dan sata' daħal fil-perijodu Biżantin.

Karus u *Qarweż* : Ta' min fl-istess ħin jifli r-rabta ta' dawn iż-żewġ kelmiet li jixħtu dawl mhux ftit fuq l-evoluzzjoni storika u s-semantika tal-kelma *qarweż*. Bejn il-kelmiet *carusu*, *carusari*, Sqallin, u l-kelmiet Maltin : *karus* u *qarweż* hemm daqsxejn ta' rabta, għalkemm il-għerq tagħhom jagħtik x'taħseb li mhux l-istess.

Il-kelma *carusiddu*, bl-Isqalli tfisser *tifel ċkejken*, kif ukoll il-*karus ċkejken tal-flus tat-tifel*, fil-waqt li l-kelma *carusu*, tfisser *tifel bla leħja*, kif wkoll *ras* ta' tifel *imqaxxra*, jew *tifel*, li taqbel mal-kelma toskana *toso* li tfisser *jien inqarweż* (minn *tosare*) kif ukoll *sabi*.

Il-kelma *karus*, Sqallija, iktarx li waslitilna wara dik ta' *qarweż*, mill-Grieg jew mill-Isqalli *carusari*, jiġifieri fl-aħħar żmenijiet tal-medjuevu meta kellna rabta kbira ta' razza, pulitka u kummerċ ma' Sqallija, qabel l-1500 jew għallinqas fl-aħħar perijodu Araguniż, fil-waqt li l-kelma *qarweż*, minn *karusari* (jekk wieħed m'għandux jifhem li daħlet dritt minn żmien il-Biżantini), bħala kelma wisq iżjed *primitiva*, fid-drawwiet talbniedem daħlet fi żmien wisq iżjed bikri.

Ix-xebh fit-tifsir bejn il-verb *carusari* (*qarweż*) u n-nom *carusu* (ir-ras imqaxxra ta' tifel jew tifel tipiku) u l-*karus* tagħna jidher minn dawn il-paralleli :—

a) *Carusari*, li tfisser : *qarweż*, *qata'*, *ġiżż bl-imqass*.

b) *Carusu*, li tfisser tifel li għandu rasu mqarwża. Fl-Isqalli iktarx tfisser kull tifel jew sabi ċkejken, kif ukoll tfajla ċkejkna xagħarha maqtugħ qasir.

B'hekk il-karus tal-fuħħar li fih jinġabru l-flus, li dari hawn Malta kien użat mit-tfal, fuq id-drawwa ta' Sqallija, ħa l-isem mill-għamla tiegħu partikulari, jiġifieri l-għamla *ta' ras ta' tifel b'rasu mqarwża*; f'xi żminijiet iżjed qodma, bil-beżbuża fuq il-kuċċata tal-qorriegħa u b'għajnejh imqabbża u bil-ħalq għamla ta' xaqq biex wieħed jixħet il-flus minnu.

Xi studjużi jaħsbu li l-kelma *qarweż* ġejja minn għerq semitiku. Fost dawn insemmu 'l Dessoulävy li fil-vokabolarju etimologiku tal-Malti jgħidilna li *qarweż* ġejja mill-kelma Għarbija *qarwat* (li tfisser *qata'*) fejn jidhirli li t-*ta* enfatika qatt ma setgħet fil-Malti ssir *ż*, jew għallinqas *s*. Barbera fid-dizzjunarju tiegħu Malti-Għarbi jnissilha mill-Għarbi: *karawwas* (fuq ix-xhieda wkoll ta' Freytag, Kazimirski u Belot) li jingħad għal min għandu *ras ħoxna*. Hu jaħseb li fil-Malti s-sens ta' dil-kelma twassa' b'mod li maż-żmien ħadet is-sens ta' *ras imqarwża*, billi bit-tqarwiż ir-ras tidher iktar ħoxna.

Fil-Belot insibu wkoll il-verb *qarax* li jfisser *qata'* (*couper*), iżda ma nafx kif minn *qarax* setgħet toħroġ il-forma kwadrilittera *qarweż*, għalkemm fil-Għarbi nsibu li xi verbi trilitteri jissawru fi kwadrilitteri biż-żieda ta' ittri oħra barranin, fosthom ukoll bl-ittra *waw* wara t-tieni radikali. Iżda wieħed irid iwettaq din il-forma fil-Malti b'xi parallel identiku, jiġifieri b'verb ewlieni trilitteru illi fil-forma kwadrilittera jibqa' jżomm l-istess sens jew sens fil-qrib, ħaġa li naħseb jien. mhux lakemm issibha.

Fid-djaletti ta' l-Affrika ta' Fuq l-ebda verb bis-sens ta' *qata'*, *qarweż* jew *ġeżż*, ma nsibu li jersaq lejn il-għerq tal-kelma *qarweż* Maltija. ħlief il-kelma *qarwâx*, li tfisser *ras ħoxna* u torbot mal-forom li tana Barbera f'*qarawwas* u ma' dik ta' Belot f'*qarax*, fl-ewwel waħda b'tibdil ta' konsonanti affini, u fit-tieni waħda biż-żieda tal-*waw*, wara t-tieni radikali u bit-tibdil tal-konsonanti *x* f'*ż*.

Għalkemm ma nistax ingħid li dawn il-forom ta' l-aħħar ma setgħux tawna l-forma Maltija ta' *qarweż*, ix-xebh dirett ta' *qarweż* mal-kelmiet Sqallin *carusu* u *carusari* (li sew fil-kelma *karus* kemm fil-kelma *qarweż* baqgħu bl-istess sens) mhux ta' min iwarrbu. Fuq hekk nistieden li jsiru kommenti, li jien nilqa' bil-pjaċir kollu, wara li din id-daqsxejn ta' monografija tidher f'"Il-Malti", il-għaliex ma naħsibx li hawn għandna żmien

u materjal biżżejjed biex wieħed jagħmel kommenti sodi.

* * *

Wara li kont għamilt dan l-istudju u qrajtu fil-laqgħa akkademika tal-"Għaqda" li saret fit-22 ta' Diċembru, 1946, il-Professur G. Aquilina nebbahni illi huwa, taħt "Nisel il-Kliem" f'*Leħen il-Malti* ta' Settembru-Ottubru, 1939, Nri. 103-104, kien fisser, (skond il-fehma tiegħu) in-nisel ta' *Qarwas* fil-Malti. Wara li wera illi *qarwat* (Għarbija), kif jagħtihielna Dessoulavy, ma setgħetx titbiddel fil-kelma Maltija *qarwes*, il-Prof. Aquilina jaħseb li l-kelma *qarweż* jew *qarwas* (skond il-kitba tiegħu) ġejja mill-Għarbi *qaras* li, barra milli tfisser *to pinch* (fl-Ingliż), bħal fi lsienna, tfisser ukoll, skond Kasimirski, "*qatagħ*". Bħala eżempju ta' verb kwadrilitteru maħruġ minn verb Għarbi trilitteru biż-żieda tar-radikali "waw", iqabbel il-Malti "ħawtel" (*industriarsi, ingegnarsi per guadagnare*) (Caruana) ma' "ħatal" (*to deceive, to outwit*) (Wortabet).

Kif fissirna, fl-ebda djalett Għarbi tal-Kosta ta' l-Affrika ta' Fuq, minn dak li s'issa stajt nitkixxef, ma jidher li hemm ebda verb li jersaq lejn il-għerq tal-verb *qarweż* jew *qarwas* bis-sens tal-verb *qarweż* jew *ġeżż* jew *qata' x-xagħar tar-ras*. Is-sens sekondarju ta' *qatagħ* fil-verb trilitteru Għarbi *qaras* (to pinch) jidher waħdu għall-aħħar u, għalkemm mhux imġebbed għas-sens ta' *qarweż* fil-Malti. L-eżempju *ħawtel*, barra milli għandu s-sens ftit u xejn imbiegħed mill-verb Għarbi *ħatel* (to outwit), ma jaqbelx mal-forma *qarweż*, fejn il-"waw" tiġi wara t-tieni radikali, mhux wara l-ewwel radikali. Verbi tal-forma *qarweż* bil-*waw* wara t-tieni radikali għandna: *ħarwex*, *gedwed*, *geżwer*, *karwat*, *herwel*, eċċ., fil-waqt li tal-forma *ħawtel* bil-*waw* wara l-ewwel radikali għandna *hewden*, *qawqab*, u oħrajn. Fil-Għarbi l-forma *fagħwal* bil-*waw* wara t-tieni radikali twieġeb għall-XX forma klassika, u mhix rari, l-iktar fis-Sud ta' l-Alġerija, fil-waqt li l-forma *fawgħal* hija tat-XVIII-il forma klassika u wisq iżjed komuni.

Kif diġà fissirt ruħi ma nistax ingħid illi l-kelma *qarweż* ma setgħetx tnisslet minn għerq semitiku, iżda naħseb illi s'issa ma għandniex xhieda ċara ta' fdalijiet semitiċi li fuqhom wieħed jista', bil-għajnuna tax-xjenza filoloġika, igħid li l-kelma *qarweż* setgħet iżjed tnisslet minn għerq semitiku milli minn għerq Grieg jew tradizzjonalment minn espressjoni sqallija.